Α "ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ" ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ "ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ" ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ "ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ" ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜ

τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ ἀμερόληπτου ἀνθρώπου. Μὰ ὁ τύπος αὐτὸς σπανίζει πολὺ στὸ μεσογειακό μας κλῖμα.

Δυὸ παραδείγματα αὐτῆς τῆς μονομέρειας νομίζω πὼς εἶναι χαρακτηριστικά. Πρῶτα – πρῶτα, ὁ πανηγυρικὸς τόμος τῆς «ΝΕΑΣ ΕΣΤΙΑΣ» ὁ ἀφιερωμένος στὸν Καζαντζάκη, τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1959. Μέσα ἀπὸ τὶς 260 σελίδες του παρήλασαν 26 μελετητὲς τοῦ Καζαντζάκη. Καὶ οἱ 26 εἶναι ἀπόλυτα θαυμαστές, δὲν προσφέρουν παρὰ μόνο λιβανωτό. Δὲν βρέθηκε οὔτε ἕνας νὰ πῆ μιὰ ἀντίρρηση, τεχνικὴ ἢ κοσμοθεωριακή, νὰ στήση ἕνα δημιουργικὸ διάλογο. Τόσο, ποὺ σκέφτεται κανεὶς ἂν στὶς σελίδες αὐτὲς ὑπάρχει μιὰ ἀληθινὴ γνωριμία μὲ τὸν Καζαντζάκη, τὸν Καζαντζάκη ποὺ ἦταν ὅλος μιὰ ἀντίρρηση κι ἕνας διάλογος.

Τὸ δεύτερο παράδειγμα: Μιὰ ὁμάδα ἀκαδημαϊκῶν διδασκάλων, ποὺ γνωμάτευσε πρὶν μερικὰ χρόνια γιὰ τὸν Καζαντζάκη, παρουσιάζοντας μερικὲς φράσεις σκανδαλιστικὲς ἀπὸ τὰ βιβλία του. Ἡ ἀπόφαση δὲν ἔδειχνε, φυσικά, καὶ πολλὴ προσπάθεια γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴ γνωριμία μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέα. Δὲν βρῆκε νὰ πῆ οὔτε μιὰ κουβέντα θετική, τουλάχιστο γιὰ τὴ δυνατή του ἀναζήτηση. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν κατάφερε οὔτε καὶ νὰ τὸν χτυπήση. Νομίζω πὼς ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀπόλυτοι θαυμαστὲς καὶ οἱ ἀπόλυτοι ἐπικριτὲς ἔκαναν στὸν Καζαντζάκη πολὺ κακό. Ἐμπόδισαν τὸ κοινὸ ἀπὸ μιὰ βαθύτερη καὶ οὐσιαστικώτερη γνωριμία μαζῆ του.

Διαβάζοντας τὸν Καζαντζάκη ἔχεις καθαρὴ τὴν αἴσθηση πὼς μπαίνεις στὴν περιοχὴ ἑνὸς ἀνθρώπου μεγάλου. Κάθε ἀπροκατάληπτος ἄνθρωπος θ' ἀναγνωρίση στὸν Καζαντζάκη τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ μεγάλου. Εἶναι μεγάλος σὰν καλλιτέχνης κι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ στὸ βεβαιώσουν οἱ αἰσθητικοί. Τὸ ζῆς σκύβοντας στὴν καταπληκτική του σύλληψη, στὴ γλωσσοπλαστική του ἱκανότητα, στὴν τιτανική του σκέψη, στὴν ἔξοχη περιγραφή. Μονάχη της ὅμως αὐτὴ ἡ διαπίστωση δὲν λέει καὶ πολλὰ πράγματα, γιατὶ συγγραφεῖς μεγάλους εἴχαμε κι ἄλλους στὸν καιρὸ τοῦ μεσοπολέμου, ποὺ δὲν ἤτανε ὅμως τίποτα περισσότερο ἀπὸ ἱκανοὶ συγγραφεῖς. Γι' αὐτὸ πρόφτασα νὰ πῶ πὼς ὁ Καζαντζάκης ἦταν μεγάλος καὶ σὰν ἄνθρωπος. Αὐτὸ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου τὸ βρίσκω πρῶτα - πρῶτα στὴ δυνατὴ αἴσθηση τῆς ζωῆς ποὺ τὸν διέκρινε. Σπάνια, νομίζω, φάνηκαν ἄνθρωποι μὲ τόσο εὐαίσθητους δέκτες ζωῆς, ὅσο ὁ Καζαντζάκης. Τὸ πιὸ συνηθισμένο στὸν κόσμο μας εἶναι, νὰ ἀφήνωνται οἱ ἄνθρωποι στὸ ρυθμὸ τῆς καθημερινότητας, νὰ σκύβουν τὸ κεφάλι στὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ. Λίγοι εἶναι ὅσοι ζοῦν στὴν κάθε στιγμὴ τὴ δυνατὴ αἴσθηση τοῦ παρόντος, ὅσοι γεύονται τὴ ζωὴ σὰν μιὰ ὀδυνηρὴ ἔνταση στὴν κάθε στιγμή. Καὶ ἀκόμα πιὸ λίγοι ὅσοι μποροῦν νὰ σκέφτωνται τὴ ζωὴ ὄχι μονάχα σὰν μιὰ βιολογικὴ πραγματικότητα, ἀλλὰ σὰν κάτι πολὺ περισσότερο, σὰν μιὰ καθολικὴ ἀνθρώπινη γεύση.

Στὸ ἔργο τοῦ Καζαντζάκη ἡ ξεχωριστὴ αὐτὴ αἴσθηση τῆς ζωῆς εἶναι ἕνα στοιχεῖο κυριαρχικό. Ὁ ἴδιος πίστευε ὅτι δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ δώση στὰ γραφτά του τὸ πάθος τῆς ζωῆς ποὺ ὑπῆρχε μέσα του. **«Τοῦτο τὸ θλιβερὸ προνόμιο, νὰ κάνης τέχνη τὴ ζωή, καταντάει σὲ πολλὲς σαρκοβόρες ψυχὲς ὀλέθριο. Γιατὶ ἔτσι, βρίσκοντας διέξοδο τὸ σφοδρὸ πάθος φεύγει ἀπὸ τὸ στῆθος κι' ἀλαφρώνει ἡ ψυχή, δὲν πλαντάει πιά, δὲ νοιώθει πιὰ τὴν ἀνάγκη κορμὶ μὲ κορμὶ νὰ παλέψει, ἐπεμβαίνοντας ἄμεσα στὴ ζωὴ καὶ στὴν πράξη—μὰ χαίρεται καμαρώνοντας τὸ σφοδρό της πάθος νὰ δαχτυλιδώνεται στὸν ἀγέρα καὶ νὰ σβύνει»** (**Ἀλέξης Ζορμπᾶς**).

Θὰ ἀδικήσω πολὺ αὐτὸ τὸ πάθος τῆς ζωῆς ἂν προσπαθήσω νὰ τὸ ἀναλύσω ἐννοιολογικά. Νὰ πῶ, γιὰ παράδειγμα, σὰν πρῶτο στοιχεῖο τοῦ πάθους τὴν ἰδιαίτερη αἴσθηση τῆς φυσικῆς ὀμορφιᾶς ποὺ ὑπάρχει σὲ κάθε σελίδα του. Ἀνοίγω τυχαία δυὸ σελίδες καὶ διαβάζω:

«Ἔλαμπε ἡ μέρα, χοροπηδοῦσε καὶ κατέβαινε ἀπὸ τὸν οὐρανό, χύνουνταν στὴ γῆς, κι' ὅλο τὸ χωριό, πέτρες, πορτοπαράθυρα, καλντερίμια, γελοῦσαν. Πείνασε ὁ Γιαννακός· ἔβγαλε ἀπὸ τὸ ταγάρι του ἕνα μεγάλο κομμάτι ψωμί, μιὰ φούχτα ἐλὲς κι' ἕνα κρεμμύδι κι' ἄρχισε νὰ τρώει, εὐτυχισμένος.

—Μωρέ, τί' ναι ὁ κόσμος τοῦτος, συλλογίζουνταν, τί νόστιμος! Σὰ σιταρένιο ψωμί! («**Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται**»).

Κι ἄλλοῦ:

«Ἔμεινε τόρα ὁ γιὸς τῆς Μαρίας ὁλομόναχος· ἀπὸ πάνω του ὁ Θεὸς μὲ τὸ νυχτερινό του κατασκότεινο πρόσωπο πιτσιλισμένο μὲ ἄστρα...» («**Ὁ τελευταῖος πειρασμός**»).

Καὶ θὰ μποροῦσα νὰ πῶ σὰν δεύτερο στοιχεῖο τοῦ πάθους τὶς δυνάμεις τῆς ζωῆς ποὺ κλείνει μέσα του ὁ ἄνθρωπος, τὴ λαχτάρα τῆς δημιουργίας, τὴ δίψα τῆς λευτεριᾶς. Λέει ὁ Καζαντζάκης μὲ τὸ στόμα τοῦ Ζορμπᾶ:

«Μιὰ φορὰ ἔκανα καὶ τὸν κανατά. Τὴν ἀγαποῦσα τὴν τέχνη αὐτὴ σὰν παλαβός. Ξέρεις τί θὰ πεῖ νὰ πιάνεις ἕνα σβῶλο λάσπη καὶ νὰ κάνεις ὅ τι θές; Φρρ! ὁ τροχός, κι' ἡ λάσπη στρουφογυρίζει σὰ δαιμονισμένη καὶ σὺ ἀπὸ πάνω της καὶ λές: θὰ κάμω κανάτι, θὰ κάμω πιάτο, θὰ κάμω λυχνάρι, θὰ κάμω διάβολο! Αὐτὸ θὰ πεῖ νᾶσαι ἄνθρωπος, σοῦ λέω: Ἐλευτερία!»

Κι ἄλλοῦ:

«Καμαρόνω τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, καμμιὰ δύναμη οὐρανοῦ καὶ γῆς δὲν εἶναι τόσο μεγάλη· κουβαλοῦμε μέσα μας τὴν παντοδυναμία καὶ δὲν τὸ ξέρουμε: καταπλακόνουμε τὴν ψυχή μας μὲ κρέατα καὶ ξίγκια χωρὶς νὰ μάθουμε τί εἴμαστε καὶ τί μποροῦμε» («**Ἐπιστολὴ στὸ Γκρέκο**»).

Κι ἕνα ἀκόμα στοιχεῖο, ὄχι τὸ τελευταῖο ἀλλὰ ἀπὸ τὰ πιὸ δυνατά, ἡ πείνα κι' ἡ δίψα γιὰ τὸ λιγοστὸ τῆς ζωῆς:

«Παππού, ἔχω ἀκουστά, ἔζησες σὰν τὸ μεγάλο δρῦ, ἔφαες μπόρες, πόνεσες, χάρηκες, πολέμησες, δούλεψες ἑκατὸ χρόνια. Πῶς σοῦ φάνηκε ἡ ζωή, παππού, στὰ ἑκατὸ ἐτοῦτα χρόνια;

—Σὰν ἕνα ποτήρι κρύο νερό, παιδί μου, ἀποκρίθηκε ὁ γέρος.

—Καὶ διψᾶς ἀκόμα παππού;

Σήκωσε ἀψηλὰ τὰ μπράτσο του ὁ γέρος, ἔπεσε τὸ φαρδὺ μανίκι τοῦ πουκάμισου καὶ ξεσκέπασε, ὣς τὸν ὦμο, τὸ κοκαλιάρικο κουφαλιασμένο μπράτσο.

—Ἀνάθεμά τον, εἶπε μὲ βαρειὰ φωνὴ σὰ νὰ καταριόταν, ἀνάθεμά τον ποὺ ξεδίψασε!». («**Καπετὰν Μιχάλης**»).

Ὅμως, ὅπως ὅλα τὰ μεγάλα πάθη τοῦ Καζαντζάκη, καὶ τὸ πάθος τῆς ζωῆς ξεστρατίζει στὴν ὑπερβολή. Παίρνει μέσα στὴν σκέψη του τὶς διαστάσεις τοῦ ἀπόλυτου. Αὐτὴ ἡ ἀπολυτοποίηση τοῦ πάθους τῆς ζωῆς φαίνεται στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο βλέπει τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν Καζαντζάκη εἶναι μόνο μιὰ βιολογικὴ ἔκφραση τοῦ ἑνὸς καὶ κυριαρχικοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς ποὺ εἶναι ἴδιο ἀπὸ τὸ φυτὸ μέχρι καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἰδέα τοῦ προσώπου, ἡ ἰδέα τῆς μεταφυσικῆς μοναδικότητος τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι οὐσιαστικὰ ἄγνωστες στὸν Καζαντζάκη, ὅσο κι' ἂν μᾶς ξεγελᾶη συχνὰ ἡ δυνατὴ μεταφυσική του ἀγωνία, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε σὲ ἑπόμενη φορά. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Καζαντζάκη εἶναι γυμνὸς ἀπὸ κάθε ὑπερβατικὸ στοιχεῖο.

Γράφει στὴν «Ἀσκητική» του:

«Εἴμαστε ἕνα. Απο το τυφλό σκουλίκι στὸ βυθο του ωκεανου ὡς την απέραντη παλέστρα του Γαλαξία ένας μονάχα αγωνίζεται και κιντυνέβει, ο εαφτός μας».

Καὶ παρακάτω:

«Η ράτσασου είναι το μεγάλο σώμα το περασμένο το τορινό και το μελούμενο. Εσυ είσαι μιὰ λιγόστιγμη έκφραση, αφτη είναι το πρόσωπο. Εσυ είσαι ὁ ήσκιος, αφτὴ το κρέας».

Καὶ ἄλλοῦ:

«Εἶμαι ένα σακι γιομάτο κρέας και κόκαλα, αίμα, ιδρώτα και δάκρισ, επι-

→

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ "ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ"

θυμίες κι οράματα. Κυλιούμαι μια στιγμη στον αγέρα, αναπνέω, χτυπάει η καρδιά μου, ο νούς μου φέγγει και ξαφνικα η γης ανοίγει και χάνουμαι».

Ἡ θεωρητική του αὐτὴ θεμελίωση βρίσκει τὴν ἐνσάρκωσή της στοὺς ἥρωες τῶν μυθιστορημάτων του. Ἐκεῖ τὸ πάθος τῆς ζωῆς μεταφράζεται σὲ Διονυσιασμό, σὲ Νιτσεϊκὸ παραλλήρημα. Ὁ τόπος τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ εἶναι, νομίζω, ὁ πιὸ χαρακτηριστικός. Εἶναι μιὰ σαρκωμένη ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ κυριαρχικοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, πού ὁ συγγραφέας θέλησε νὰ τὴ δώση σὲ μορφὴ παρθενικὴ καὶ τὴν ἔφτασε στὸν πρωτογονισμό. Ὁ Ζορμπᾶς εἶναι ὁ βιολογικὸς ἄνθρωπος πού ζῆ καὶ ἐκφράζεται μὲ τὶς αἰσθήσεις. **«Ὅταν πλαντοῦσε καὶ πιά δὲν τὸν χωροῦσαν τὰ λόγια, τινάζουνταν ἀπάνω, στὰ χοντρὰ χαλίκια τοῦ γιαλοῦ κι ἄρχιζε νὰ χορεύει».** Εἶναι: **«Ὁ πιὸ ἐξαίσιος φαγάς, πιοτής, δουλευταράς, γυναικὰς κι ἀλήτης».** Καὶ ἀντιδιαστέλλεται μὲ τὸν τύπο τοῦ «καλαμαρᾶ» πού ἔχει διαφθαρεῖ ἀπὸ τὸν πολιτισμό, πού εἶναι δουλωμένος στὴ σκέψη καὶ στὴν καλλιτεχνικὴ αἰσθαντικότητα.

Νομίζω πὼς ὁ Ζορμπᾶς εἶναι ἕνας τύπος καθαρὰ Νιτσεϊκός, εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος τοῦ Καζαντζάκη. Τὸν ἔχτισε μὲ τὸ ἴδιο ὑλικό. Μὲ τὴν ἀπολυτοποίηση τοῦ πάθους τῆς ζωῆς καὶ τὸν Διονυσιασμό. Καὶ τὸν ὕψωσε στὴν ἴδια θέση. Παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλη παραδεδομένη ἀξία μέσα στὴ ζωή. **«Ὁ Ζορμπᾶς ἀνατινάζουνταν καὶ μποροῦσε νὰ γκρεμίσει καὶ γκρέμιζε, ὅλους τοὺς φράχτες—ἠθική, θρησκεία, πατρίδα—πού ἄσκωσε γύρα του ὁ κακομοίρης ὁ φοβιτσιάρης ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ κουτσοπορέψει ἀσφαλισμένα τὴ ζωούλα».**

Μὰ ἡ ἀπολυτοποίηση τοῦ βιολογικοῦ ἀνθρώπου δὲν ὁδηγεῖ στὸν ὑπεράνθρωπο. Εἶναι ὁ σίγουρος δρόμος γιὰ τὸν ὑπάνθρωπο, γιὰ τὸ κτῆνος. Τὸ Νιτσεϊκὸ κήρυγμα, ἐφαρμοσμένο στὴ Χιτλερικὴ θεωρία γιὰ τὴ ράτσα, ἔδωσε στὴν ἀνθρωπότητα νὰ ψηλαφήση τὸν ἄνθρωπο—κτῆνος. Ὁ Καζαντζάκης ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος τὴν κτηνωδία τοῦ ἡρωά του.

«Δὲν πιστεύω σὲ τίποτα — πόσες φορὲς νὰ σοῦ τὸ πῶ; Δὲν πιστεύω σὲ τίποτα, μήτε σὲ κανένα, παρὰ μονάχα στὸ Ζορμπᾶ. Ὄχι γιατὶ ὁ Ζορμπᾶς εἶναι καλύτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καθόλου, μὰ καθόλου! Χτῆνος κι αὐτός. Μὰ πιστεύω στὸ Ζορμπᾶ γιατί αὐτὸν μονάχα ἔχω στὴν ἐξουσία μου, αὐτὸν μονάχα ξέρω, ὅλοι οἱ ἄλλοι φαντάσματα. Μὲ τὰ μάτια του βλέπω, μὲ τ' αὐτιά του ἀκούω, μὲ τ' ἀντερά του χωνεύω. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, σοῦ λέω, φαντάσματα! Ἅμα θὰ πεθάνω ἐγώ, ὅλα πεθαίνουν. Ὅλος ὁ Ζορμπαδόκοσμος πάει στὸ φοῦντο!».

Νομίζω πὼς ἀπ' αὐτὸν τὸν μεγάλο ἄνθρωπο, τὸν Καζαντζάκη, πρέπει νἄχουμε ὅλοι μας ἕνα παράπονο τραγικό: Ἀδίκησε τὸν ἄνθρωπο πολύ. Τοῦ ψαλλίδισε τὰ φτερὰ τῆς μεταφυσικῆς πού εἶναι ἡ ἴδια ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, τὸν κάρφωσε πάνω στὸ χῶμα τῆς γῆς, τὸν κατάντησε δεσμώτη μιᾶς ἀλύτρωτης ἐγκοσμιότητας. Αὐτὸ θὰ τὸ ξαναποῦμε ὅταν θὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν ξεστρατισμένη μεταφυσική του ἀναζήτηση, τὸ λέμε ὅμως καὶ τώρα σὰν βλέπουμε τὸν «ψυχικὸ ὁδηγό» του τὸ Ζορμπᾶ νὰ **«ἀκουμπᾶ ἀλάκερος ἀπὸ τὶς πατοῦσες ὡς τὸ κεφάλι στὸ χῶμα. Οἱ ἄγριοι τῆς Ἀφρικῆς λατρεύουν τὸ φίδι, γιατὶ ἀλάκερό του τὸ κορμὶ ἀγγίζει τὸ χῶμα κι ἔτσι ξέρει ὅλα τὰ μυστικὰ τῆς γῆς. Τὰ ξέρει μὲ τὴν κοιλιά του, μὲ τὴν οὐρά του, μὲ τ' ἀχαμνά του, μὲ τὸ κεφάλι. Ἀγγίζει, σμίγει, γίνεται ἕνα μὲ τὴ Μάνα. Τέτοιος κι ὁ Ζορμπᾶς».**

Τουλάχιστο ὁ Νίτσε ἄφησε μερικὰ παραθύρια λυτρωμοῦ. Μᾶς εἶπε πὼς «τοῦτο εἶναι μεγάλο στὸν ἄνθρωπο: ὅτι εἶναι ἕνα γεφύρι κι ὄχι ἕνας σκοπός». «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι πού πρέπει νὰ ξεπεραστῆ». Ὁ Διονυσιασμὸς τοῦ Νίτσε ἤτανε μιὰ ἀντίθεση στὸ θρησκευτικὸ καὶ ἠθικὸ φορμαλισμὸ τῆς ἐποχῆς του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Νίτσε εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς δρόμους γιὰ νὰ φτάσουμε στοὺς Χριστιανοὺς Ὑπαρξιστές. Πολὺ δίκαια ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος εἶδε τὸν Ζαρατούστρα νὰ ξανακατεβαίνη ἀπ' τὸ βουνό του γιὰ μιὰ πορεία ἐπιστροφῆς στὴν πίστη. («Τὸ τέλος τοῦ Ζαρατούστρα»). Ὅμως ὁ ἄνθρωπος τοῦ Καζαντζάκη εἶναι ἡ ἀπόλυτη καὶ μονόπλευρη κατάφαση στὴν βιολογικὴ μονάχα πραγματικότητα τῆς ζωῆς, ὁ Καζαντζάκης ξεπέρασε τὸ δάσκαλό του, ἔβγαλε πέρα γιὰ πέρα τὶς συνέπειες πού ὁ Νίτσε δὲν τὶς εἶχε βγάλει. Γι' αὐτὸ ἔφτασε στὸ κτῆνος.

Ἂν περπάτησες ποτέ, φίλε μου κ. Δ., σὲ δάσος πυκνὸ καὶ δύσβατο, καὶ πνίγηκε ἡ καρδιά σου ἀπ' τὴ σκοτεινιὰ καὶ τὴν πλήξη, μόνο τότε θὰ μπόρεσες νὰ νοιώσης τὴ χαρὰ τοῦ ὁδοιπόρου πού ξαναβρίσκει τὸν οὐρανὸ μέσα σ' ἕνα γαλανὸ ξέφωτο.

Περπάτησα τὰ μονοπάτια τῆς σκέψης τοῦ Καζαντζάκη—ἄραγε τὰ ἴδια βάδισε καὶ ἡ ψυχή του;—καὶ γέμισε ἡ καρδιά μου ἀπὸ σκοτεινιὰ καὶ ὀδύνη. Μὰ ἤθελα σήμερα νὰ σοῦ πῶ σὲ τοῦτες τὶς γραμμές, γιὰ τὴ μεγάλη χαρά μου σὰν ξαναντίκρυσα τὸ γαλανὸ ξέφωτο τ' οὐρανοῦ, ὅταν ζήτησα καὶ πάλι τὴ θέση πού δίνει στὸν ἄνθρωπο ἡ μεταφυσικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς, ἡ πίστη. Θὰ τὸ ξέρεις, τὸν θέλει ὅμοιο μὲ τὸ Θεό, ἑνωμένον μὲ τὸ Θεὸ μέσα στὴν αἰωνιότητα. Φοβᾶμαι ὅτι αὐτὴ τὴν ἀλήθεια τὴν ἤξερε κι ὁ Καζαντζάκης, μὰ αὐτὲς οἱ ἀλήθειες εἶναι γιὰ νὰ τὶς ζοῦμε, φίλε μου, κι ὄχι γιὰ νὰ τὶς ξέρουμε μόνο. Κι αὐτὴ ἡ «ζωὴ» εἶναι ἕνας κόσμος ἄλλος, ἕνας κόσμος πού ἔμεινε ἄγνωστος στὸ μεγάλο Κρητικό.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ "ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ" ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ "ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ" ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ "ΚΑΖΑΝΤΖΑ

Μάρμαρα φυτρωμένα ἀνάμεσα στὶς καλαμιές... Ἐδῶ κάποτες ὑψωνόταν ὁ πελώριος ναὸς τῆς Ἥρας. Στὸ βάθος ἡ Μυκάλη... ἡ Ἰωνία.